

Oponentský posudek habilitační práce JUDr. Jiřího Šouši, PhD.“ Právní úprava amnestie v letech 1918 – 1953 v českých zemích.

Dr. Jiří Šouša předkládá jako habilitační práci rozsáhlou studii na 451 stranách, jejíž součástí je bohatý poznámkový aparát – 1876 průběžně číslovaných odkazů, seznam pramenů a literatury a abstrakty, shrnující obsah díla. Je nepochybné, že již tento rozsah klade velké nároky nejen na autora, ale i na čtenáře, ať jím již bude recensent, posuzovatel či zájemce o posuzovanou problematiku.

1. Jaký je význam tématu práce je jistě prvotní otázkou, na kterou je nutno hledat odpověď a na kterou také autor přináší své vysvětlení.

Především nutno souhlasit s autorem, že problematika amnestií je nepochybnou součástí trestního práva a trestní politiky, že umožňuje státu zmírňovat tvrdost zákona a ovlivňovat nejen adresáty milosti, ale i širší veřejnost – že je tedy také součástí či projevem právní sociologie. Nadto pak jde o instituci, která je politicky aktuální, je v České republice předmětem současných často urputných diskusí odborných i politických. Myslím že právě to činí Šoušovu práci nejen zajímavou, ale i potřebnou a autor to dokládá svými úvahami zejména na stranách 9 – 64.

Současně však do problematiky amnestií vstupují závažné problémy politické, které jejich jednotlivá pojetí a konstrukce ovlivňují a autor se tak musel vypořádat nejen s jejich důsledky, ale především příčinami. Není, myslím, třeba zdůrazňovat, jak obtížný úkol si autor vytknul při pohledu na celé složité období od počátku naší samostatné státní existence až do poloviny padesátých let, kdy vrcholí nástup komunistické diktatury.

Již z toho co bylo výše řečeno, je zřejmé, že analýza amnestií, historicky řazená, umožňuje autorovi nejen zasvěceně hovořit o právní podobě amnestií, ale přinášet i nové poznatky o problémech, kterými naše republika procházela, včetně tak základních otázek, jako je menšinová problematika, posouzení boje za osvobození z nacistické okupace, působení poválečného retribučního zákonodárství, komunistických pokusů o prolomení mezinárodních ohlasů poúnorové emigrace apod.

Jak je tedy zřejmé, je výběr tématu habilitační práce aktuální nejen vědecky ve vztahu k současném historickému poznání, ale i prakticky vzhledem k současnému zpochybňování amnestií a jejich odsuzování jako dědictví feudální minulosti.

2. Další nutnou otázkou, na kterou je třeba hledat odpověď je rozvržení díla, jeho koncepce či systematika a zkoumání celé této složité problematiky.

Autor práci rozdělil do šesti větších kapitol či celků a v nich pak na řadu dílčích subkapitol, jejichž počet se liší. Přehlednost práce poněkud trpí rozčleněním subkapitol na ještě další menší části.

Zdůraznil jsem již v úvodu, že práce má až neobvyklý počet citací, který důsledně odkazuje na prameny a literaturu i tam, kde by to jistě nebylo vždy nezbytné a vytváří až dojem megacitace. To však nepochybně svědčí o autorově poctivosti a současně o skutečném zvládnutí obrovského rozsahu literatury a pramenů, jak ostatně dokazuje jejich seznam na str. 387. Přesto zřejmě technickým nedopatřením unikla autorovi práce prof. Josefa Prušáka, Rakouské právo trestní, díl všeobecný, Praha 1912, pojatá jako učebnice, kde na str. 235 – 239 je pojednáno o „Udělení milosti (prominutí cestou milosti)“. Jde ovšem o problematiku bývalé rakouské monarchie, kterou se výslovně autor nezabývá.

Struktura práce vychází, jak bylo již řečeno, z historické posloupnosti amnestií, avšak vlastní právní analýze jejich jednotlivých vyhlášení předchází historicko – teoretický úvod, obsažený v kapitolách 1 až 2, ve kterém se postupně zabývá aktuálností posuzované tematiky, metodikou jejího zpracování, kritikou pramenů a literatury, vymezením jednotlivých typů amnestií, jejich publikací a konečně i místu amnestií v trestním právu. Teprve pak,

počínaje kapitolou 3 počíná systematický výklad jednotlivých amnestií, jež zahajuje první amnestie v samotných počátcích nového československého státu v roce 1918.

Zvolenou strukturu práce možno považovat za velmi vhodnou, neboť umožňuje nejen srovnání amnestií v jejich časové posloupnosti, ale i v jejich sociálních a politických souvislostech, v návaznosti na výklad osobností, které se na jejich uskutečňování podílely, ať již jako představitelé politické moci (prezidenti, ministři) či pracovníci státního aparátu. Znovu opakují – takto zvolená koncepce výkladu podává živý obraz, který přesahuje samotný předmět autorova zkoumání a v mnoha směrech doplňuje naše historické poznání.

3. Využití pramenů a literatury je další otázka, které je při posuzování autorova díla nutno věnovat pozornost. Již samotný počet citací, jak jsme o něm hovořili výše, ukazuje na rozsah v jakém se věnoval literatuře a v jakém zkoumal prameny, které mají vypovídající hodnotu k jeho práci. Sám autor je v závěru své práce rozdělil na „Použitou literaturu“, na „Noviny a časopisy“, „Právní předpisy“ s podtitulem „Jednotlivé nejdůležitější právní předpisy“, na „Prameny a edice“, kde tvoří zvláštní oddíl archivní prameny nepublikované, prameny tištěné a vydané a nakonec elektronické zdroje. Skutečnost, že jen tento v příloze uvedený seznam má rozsah 60 stran, dokazuje autorovu mimořádnou snahu a pečlivost v práci s literaturou a prameny.

Jistou otázkou však je, zda bylo nezbytné podepřít v ojedinělých případech citacemi i věci notoricky známé či jako poznámky označovat neurčitý odkaz na další výklad. I to však svědčí o úporné snaze autora doložit svá tvrzení, své soudy odkazy na literaturu a prameny. Zejména využití pramenů, často neznámých činí práci autora opravdu objevnou.

4. Dostáváme se k otázce, přede kterou stojí každý oponent – co je nutno autorovi vytknout, zda vůbec a jaké kritické připomínky mu adresovat.

První poznámka je technická a týká se hojných překlepů, které samozřejmě v tak rozsáhlé práci nutně najdeme. Uvádím ji jen pro pořádek, neboť kvalitu práce zásadně nesnižují a omezím se jen na některá upozornění, jednotlivé drobné textové chyby jsem označil v práci.

Hned první je na str. 32 a činí poznámku č. 106 nesrozumitelnou. Neúplná je pozn. č. 284, kde chybí odkaz na literaturu věnovanou islámskému právu. Stejně tak by bylo třeba upravit text na str. 82, uvádějící trestní zákon č. 117/1852 ř.z. a citací trestního zákona č. 86/1950 Sb. Také na str. 168 najdeme pod č. 776 neúplnou citaci.

Autor také správně uvádí na str. 126, že okresní a krajské soudy měly za povinnost v roce 1919 sestavit statistické údaje o provedení amnestie, ale v textu tyto výsledky nenalezneme, pokud to není možné, měl by to autor vysvětlit. Jen zcela ojediněle uvádí autor konkrétní ukázky amnestie dopadající na konkrétní osoby, ale zřejmě k rozsahu práce to nebylo možné.

Tvrzení autora, že rakouský právní řád neznal pojem politického deliktu by měl být doplněn již na tomto místě (str. 136) údajem, který pak později v práci nalezneme počínaje str. 174, že totiž rakouské právo znalo pojem „politický vězeň“, a to již od roku 1849, kdy se tak stalo nejvyšším rozhodnutím z 28.10. To pak bylo znovu potvrzeno ministerským nařízením z 29.12.1864, č. 2205 a min. nařízením z 24.6.1867 č. 4459 byly uznány za politické vězně osoby, které spáchaly zločiny velezrady, rušení veřejného pokoje, vzbouření (z důvodů politických) a dále odsouzené za trestné činy spáchané tiskem. Ostatně s definicí co je to politická činnost se v rakouské legislativě setkáme i v právu spolkovém, kde bylo třeba vysvětlit pojem „politický spolek“. Tento pojem vysvětluje i soudobá odborná literatura (Srov. kupř. J. Pražák, Rakouské právo ústavní, č. 3. Praha 1902, str. 80). Důležité je v tomto ohledu výklad Jiřího Šouši o tom, že po roce 1948 přestal právní řád rozlišovat politické a nepolitické trestné činy (str. 340). Snad by tu mělo být také zdůrazněno, že se tím mění zásadní koncepce trestní politiky státu, političtí vězni nejen ztrácejí výhody přiznávané jim od rakouských dob, ale je s nimi zacházeno hůře než s pachateli obecné kriminality.

Při výčtu početných milostí meziválečných – autor jich uvádí 17, je zmíněna str.161 také amnestie radioamatérská, a to bez dalšího vysvětlení.

K autorově výstižnému výkladu o nahrazování porotních soudů(str.203) možno upozornit na možný vliv rakouské tradice, kdy v 80. letech došlo k vynětí tzv. socialistických či anarchistických deliktů z působnosti porot. Souvislost se zákonem na ochranu republiky je tu zcela zřejmá a důvody nebyly zdaleka jen v požadavku na odbornost soudců, ale v obavě, že porotní soudy budou rozhodovat pod tlakem veřejnosti.

Poněkud nejasná je dikce na str.251, kde autor uvažuje o významu uložené sankce pro zařazení pod amnestijní rozhodnutí a váže je „na poměrech subjektu pachatele“, stejně jako tvrzení, že tzv. amnestijní dualismus se vrátil do právního řádu „nevýslovně“(str.291).

Mám jisté pochybnosti o autorově tvrzení že prezident Beneš byl jen „formálním procesním účastníkem“, jedním z článků soukolí amnestijní tvorby „z 27. srpna 1946. Je jisté, že tehdy šlo jen o slovenskou obdobu“české“ amnestie z roku 1945, že byla připravena ministrem Drtinou, přesto či právě proto bych nevyloučil předběžné konsultace prezidenta.

Autorovo velmi správné zaznamenání faktu, že komunisté nikdy nevyhlásili amnestijní akty pro své přívržence (str.340) by bylo možno rozšířit o srovnání se stalinským režimem, pro který bylo typické, že se právě udržoval čistkami ve vlastní straně.

Další drobné upozornění se týká toho, že autor ne vždy zcela šťastně nahrazuje české termíny latinskými či německými)srov. např. tempus místo čas, grundnorma), což po mém soudu působí strojeně.

Na str.362 by zřejmě měl být nahrazen výraz „syrový tábor“ slovy „stanový“? Podobně pochybuji, že v roce 1948 existoval“českolipský kraj“(str. 368).

Jisté pochybnosti mám také o autorově tvrzení na str.369, kde ze zpráv o realizaci amnestijních rozhodnutí vyvozuje zásadní soud, že totiž v komunistickém období neexistoval rozpor mezi zákonem a jeho aplikací v právní praxi. Myslím, že k tomuto soudu nestačí zjištění omezené jen na jednu dílčí část aplikace právního řádu.

5.V čem tedy spočívá přínos autorovy práce? V mnohém jsem již v předchozích řádcích na tuto otázku odpověděl. Především hodnotím mimořádný rozsah a poctivost ve využití rozsáhlé literatury a pramenů. Právě to, podle mého soudu umožnilo autorovi vypracovat dílo vynikající svou komplexností, spojující důkladnou právnickou analýzu s poznáním historických souvislostí ve kterých amnestie vznikaly. To je zvláště důležité tam kde do dnešní doby není zcela uzavřena diskuse o významu a vlivu právních aktů, kterými se Československá republika vyrovnávala s dědictvím rakousko – uherské monarchie, 2. světové války, okupací a 1. světovou válkou.

Autor si je dobře vědom aktuálnosti své práce, ale přistupuje k této otázce zdrženlivě, jak ukázal v Závěru své práce ,kde odkazuje na A.Manzoniho.Snad by mohl uvést i slova čestného doktora naší univerzity, významného rakouského právního historika prof. Wernera Ogrise, který přirovnal právní dějiny k řečišti, jež umožňuje zkoumat pohyb stále živých institutů stejně jako těch, které odumřely a staly se výstrahou dnešku.

Dalším důležitým přínosem práce je spojení amnestií s trestním právem, poukázání na skutečnost,že jsou jeho důležitou součástí, odmítnutí obvinění této instituce z anachronismu a srovnání se současnou právní praxí v západoevropských zemích.Zvláště významná jsou zjištění autora pro období po období po druhé světové válce(str. 318), a zejména srovnání s vývojem v Rakousku a ve Spolkové republice.

Jak je tedy zřejmé, bude Šoušova práce přínosem nejen pro právní historii, ale i pro obor trestního práva.

V habilitační práci dále shledávám významný doklad o kreativitě autora, o jeho schopnosti nejen hledat a nacházet historické souvislosti, ale i podávat samostatná a nová originální

řešení . Nadto je podána srozumitelně, logicky, čtivě a poutavě. To jsou přednosti, se kterými se v pracích tohoto druhu často nepotkáváme.

Závěrem svého posudku proto rád doporučuji, aby na základě této práce a úspěšného jednání vědecké rady byl JUDr. Jířímu Šoušovi PhD. přiznán titul docenta právních dějin.

V Praze dne 11. února 2019

prof. JUDr.dr.h.c. mult. Karel Mály DrSc.